
Meddelandeblad

Mottagare:
Socialnämnder, ideella föreningar m.fl.

Nr 2/2012
Februari 2012

Detta meddelandeblad är reviderat i maj 2013 med anledning av att Inspektionen för vård och omsorg, IVO, bildades den 1 juni 2013.

Socialnämnders respektive ideella föreningars ansvar för god kvalitet m.m. vid utförandet av insatser enligt socialtjänstlagen

- Särskilt gällande insatser till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld

Se även – Våld, Socialstyrelsens handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.

- Socialnämnden ansvarar för god kvalitet enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, oavsett utförare av socialtjänst
- Ideella föreningar har ett eget ansvar för god kvalitet enligt SoL
- För ideella föreningar som genomför insatser enligt SoL gäller SoL i tillämpliga delar för sådan verksamhet
- Driftsformen för socialtjänstinsatser ska inte göra någon skillnad för den enskilde
- Om socialnämnden hänvisar en våldsutsatt kvinna till en ideell förening med vilken nämnden saknar avtal om genomförande av socialtjänst, kan kvinnan försättas i en rättsosäker situation

Inledning

Syftet med detta meddelandeblad är att på ett överskådligt sätt klargöra reglerna för socialnämndens respektive den enskilda utförarens ansvar när utförandet av en insats har lämnats över till en enskild verksamhet, t.ex. en ideell förening. I meddelandebladet redovisas först socialnämndens ansvar för god kvalitet när genomförandet av insatser

enligt SoL överlämnats till annan utförare och därefter behandlas den ideella föreningens olika roller och ansvar för god kvalitet m.m. när föreningen utför insatser enligt SoL.

De regler som redovisas rör förhållandet mellan socialnämnden och en ideell förening som socialtjänstutförare oavsett verksamhet. Ideella föreningar står för ett omfattande stödarbete för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Större delen av landets kommuner erbjuder tillfälligt boende som drivs av en ideell förening.¹ Meddelandebladet riktar sig därför särskilt till socialnämnder och ideella föreningar som utför socialtjänst enligt socialnämndens särskilda ansvar för våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld. Meddelandebladet kan dock ha ett vidare användningsområde, t.ex. i arbete med andra brottsoffer och deras anhöriga enligt bestämmelsen i 5 kap. 11 § första stycket SoL. För den enskilde som får insatser enligt SoL ska det inte vara någon skillnad om insatserna genomförs i kommunens egen verksamhet eller i annan verksamhet till vilken kommunen har överlämnat genomförandet.

Enligt 5 kap. 11 § andra och tredje stycket SoL ska socialnämnden särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Socialnämnden ska också särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.

Socialstyrelsen har i juni 2011 gett ut VÅLD, en handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Handboken kompletterar Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2009:22) om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld, som började gälla i december 2009. Detta meddelandeblad kan med fördel läsas tillsammans med dessa publikationer. Meddelandebladet är en uppdatering av Socialstyrelsens tidigare meddelandeblad från december 2009.²

Kommunens ansvar för stöd och hjälp enligt socialtjänstlagen

- Bestämmelser om ansvarsfördelning mellan kommuner finns i 2 a kap. SoL
- Biståndsbedömda insatser ges alltid med stöd av 4 kap. 1 § SoL
- Kommunen kan inte överlämna sitt ansvar för stöd och hjälp till ideella föreningar

Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Detta innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän (2 kap. 1 § SoL). Bestämmelser om ansvarsfördelning mellan kommuner i fråga om stöd och hjälp enligt SoL finns i 2 a kap. SoL (se vidare handboken VÅLD s. 23 ff. och Socialstyrelsens meddelandeblad nr 3/2011).

De uppgifter som socialnämnden har på socialtjänstområdet räknas upp i 3 kap. 1 § SoL och förtydligas i bl.a. 3 kap. 4 § SoL. Uppgifterna omfattar bl.a. att svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det. Alla har rätt att få det stöd och den hjälp som de behöver i den mån de inte själva kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodo-

¹ Sveriges Kommuner och Landsting, Utveckling pågår, En kvartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner, 2009.

² Socialnämndens ansvar för god kvalitet oavsett utförare av insatser - socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, december 2009.

sedda på annat sätt (4 kap. 1 § SoL). Till grund för biståndsbedömda insatser ligger en utredning som följs av ett beslut enligt 4 kap. 1 § SoL. Ibland kan insatser också ges utan biståndsbedömning som service enligt 3 kap. 1 § SoL. Bestämmelserna i 5 kap. 11 § andra och tredje stycket SoL förtydligar således de skyldigheter som kommunen redan har enligt andra bestämmelser i SoL.

Om en kvinna vänder sig till kommunen för att söka stöd och hjälp och det framkommer att hon är våldsutsatt har socialnämnden ett ansvar för att kvinnan får det stöd och den hjälp hon är i behov av. Kvinnan behöver uppmärksammas på sin rätt att få sina behov utredda, att erbjudas insatser till stöd och hjälp och att få ett beslut som kan överklagas. Om det inte är uppenbart att kvinnan enbart efterfrågar information, ska hennes förfrågan hanteras som en ansökan om stöd eller hjälp (JO 1987/88 s. 155 och 1997/98 s.347) och en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL inledas. Det betyder att socialnämnden i kontakt med en hjälpsökande kvinna inte kan hänvisa kvinnan generellt till frivilligorganisationer (jfr. RÅ 2007 ref.43).

En våldsutsatt kvinna som tar med sig barn till boendet gör detta på eget ansvar. Det innebär inte att socialnämnden har placerat barnet och det fattas således inget beslut om barnet. Socialnämnden har dock ett långtgående utredningsansvar när det gäller barn. Om en kvinna med barn erbjuds tillfälligt boende av socialnämnden ska den enhet som handlägger barnavårdsärenden informeras om detta (JO 1993/94 s. 264). Enheten bör skyndsamt göra en förhandsbedömning av om en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL ska inledas på barnet (SOSFS 2009:22). Se vidare handboken VÅLD s. 90, 105 och 110. Om barns rätt till skolgång se handboken VÅLD s. 90 ff.

När en kvinna vänder sig direkt till en ideell förening, t.ex. en kvinnojour och har medföljande barn har den ideella juren ett ansvar att uppmärksamma socialnämnden på att barnet kan vara i behov av skydd och stöd. Har den ideella föreningen (genom enskilt biståndsbeslut eller annat avtal) ett uppdrag från socialnämnden gällande kvinnan om att utföra insatser enligt SoL omfattas föreningen av anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL. Om den ideella juren inte har något uppdrag från socialnämnden om att utföra insatser enligt SoL gällande kvinnan omfattas föreningen av bestämmelsen i 14 kap. 1 § första stycket SoL som innebär att var och en bör anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn kan behöva skydd av nämnden (se vidare nedan under rubriken anmälningsskyldighet enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL).

Kommunen kan lämna över genomförandet av insatser enligt socialtjänstlagen

- Socialnämnden kan lämna över genomförandet av en insats enligt SoL till en enskild utförare, t.ex. en ideell förening
- Att en ideell förening får verksamhetsbidrag från en kommun innebär inte i sig ett uppdrag om att utföra socialtjänst
- Om socialnämnden hänvisar en våldsutsatt kvinna till en ideell förening med vilken nämnden saknar avtal om genomförande av socialtjänst, kan kvinnan försättas i en rättsosäker situation

Vården av en kommunal angelägenhet får lämnas över till någon annan. När så sker ska nämnden se till att verksamheten bedrivs i enlighet med de mål och riktlinjer som fullmäktige har bestämt samt de föreskrifter som gäller för verksamheten (3 kap. 16 § och 6 kap. 7 § kommunallagen 1991:900, KL). Genomförandet av insatser som beslutats med

stöd av SoL kan genom avtal överlåtas till annan, t.ex. annan kommun eller enskild verksamhet (2 kap. 5 § SoL).

När det gäller enskilda verksamheter som Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har tillsyn över och som utför socialtjänst enligt SoL skiljer man på:

1. enskilda verksamheter som enligt 7 kap. 1 § SoL kräver tillstånd från IVO
2. verksamheter som en kommun genom avtal enligt 2 kap. 5 § SoL har överlämnat till enskild att utföra och
3. annan enskild verksamhet som kommunen upphandlar tjänster från för att fullgöra skyldigheter enligt SoL.

Exempel på det förstnämnda är hem för vård eller boende, HVB. Exempel på det andra är när kommunen har upphandlat en enskild verksamhet genom entreprenad och exempel på det tredje är köp av enstaka tjänster, t.ex. en plats på ett HVB eller på en kvinnojour.

Innan en kommun lämnar över vården av en kommunal angelägenhet till någon annan ska fullmäktige se till att kommunen tillförsäkras en möjlighet att kontrollera och följa upp verksamheten. Fullmäktige ska även se till att allmänhetens möjlighet till insyn i angelägenheten beaktas (3 kap. 19 och 19 a § KL). Sådan kontroll kan t.ex. ske genom att det i avtalet anges att en entreprenör ska ge in vissa handlingar till kommunen.³

Det är socialnämnden som bedömer om exempelvis en ideell förening i det enskilda fallet är mest lämpad att utföra insatsen och ansvarar för att verksamheten uppfyller kraven om god kvalitet i 3 kap. 3 § SoL.⁴ En förutsättning för att överlämna genomförandet av en insats enligt SoL till en ideell förening är även att föreningen förklarat sig villig att genomföra insatsen.⁵

Vad som gäller när kommunen ger verksamhetsbidrag till en ideell förening⁶

En kommun kan, med beaktande av de kommunalrättsliga begränsningarna, lämna bidrag till privatpersoner, företag och föreningar som bedriver egen verksamhet, s.k. verksamhetsbidrag eller föreningsbidrag. Bidragsfinansierad verksamhet föreligger också när en kommun subventionerar föreningar genom att upplåta lokaler till ringa eller ingen ersättning. Bidrag kan lämnas när den enskilda verksamheten kompletterar kommunens verksamhet och med den förutsättningen att kommunen inte ställer krav på hur den utförs.

Verksamhetsbidrag som en ideell förening får av en kommun innebär inte att det råder ett uppdragsförhållande mellan kommunen och föreningen om att föreningen ska utföra insatser enligt SoL. Kommunen ansvarar inte heller gentemot den enskilde för den verksamhet som bedrivs i föreningen. Vill kommunen att insatser enligt SoL till enskilda ska utföras i en förening måste kommunen avtala särskilt med föreningen om ett sådant uppdrag.

Det kan dock förekomma att en ideell förening som genomför insatser enligt SoL på uppdrag av kommunen samtidigt också får föreningsbidrag från kommunen. Då råder ett uppdragsförhållande om utförande av insatser enligt SoL mellan kommunen och

³ Prop. 2001/02:80 s.103.

⁴ Prop. 2006/07:38 s. 12.

⁵ Prop. 2011/12:4 s. 39.

⁶ Se även Socialtjänstförvaltningen, kansliavdelningen, Stockholms stad, Intressekonflikter, upphandling kontra verksamhetsbidrag, tjänsteutlåtande DNR 3.5-0536/2008.

föreningen i den del uppdraget avser. Kommunen har då det yttersta ansvaret gentemot den enskilde för den del av föreningens verksamhet som genomför insatser enligt SoL.

Vad som gäller om avtal/överenskommelser mellan kommun och ideell förening

När kommunen köper en tjänst av en enskild utförare, t.ex. en ideell förening om genomförande av en insats enligt SoL råder ett uppdragsförhållande mellan kommunen och föreningen.⁷ Det finns inget krav i lagen på hur ett sådant uppdrag ska regleras i avtal mellan en kommun och en enskild utförare eller ens att det ska vara skriftligt. Genom att bevilja en kvinna bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL, t.ex. i ett boende på en kvinnojour, har socialnämnden uppdragit åt föreningen att genomföra en beslutad insats och föreningen har genom att ta emot den enskilda kvinnan godtagit uppdraget att utföra insatsen enligt SoL. Detta gäller även om det, utöver beslutet enligt 4 kap. 1 § SoL, skulle saknas ett avtal som reglerar att kommunen gett föreningen i uppdrag att genomföra insatser enligt SoL.

Kommunen kan även ge stöd och hjälp till en kvinna utan föregående behovsbedömning eller biståndsbeslut i form av service enligt 3 kap. 1 § SoL. Som serviceinsats räknas t.ex. information, rådgivning och olika typer av öppna verksamheter. Denna service är tillgänglig för alla. Kommunen kan avtala med en förening om att föreningen ska tillhandahålla öppna insatser enligt 3 kap. 1 § SoL. I så fall finns ett uppdragsförhållande mellan parterna om att föreningen ska genomföra insatser enligt SoL.

Ibland kan kommunen regelmässigt hänvisa kvinnor till en förening med vilken kommunen inte har något formellt avtal och utan att fatta beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Om båda parter agerar som om det funnits ett avtal (konkludent handlande) kan det ändå anses föreligga ett uppdragsförhållande mellan parterna. Detta förutsätter att föreningen i fråga har uppfattat att den har ett uppdrag från kommunen om att genomföra insatser enligt SoL. Har föreningen inte uppfattat att den har ett sådant uppdrag från kommunen kan något avtalsförhållande mellan parterna däremot inte anses föreligga. Ur den enskilda kvinnans perspektiv är detta en rättsosäker situation. Redan utan biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL finns inget formellt beslut för kvinnan att överklaga. Om kommunen och föreningen dessutom saknar avtal om socialtjänst saknar IVO som tillsynsmyndighet möjlighet att agera vid eventuella klagomål från en kvinna som är missnöjd med kvaliteten i det stöd hon erbjudits.

⁷ Inför köp av en tjänst måste kommunen följa lagen (2007:1091) om offentlig upphandling eller lagen (2008:962) om valfrihetssystem.

Socialnämndens ansvar för god kvalitet enligt socialtjänstlagen oavsett utförare av socialtjänst

- Socialnämnden bär huvudansvaret för att en insats enligt SoL uppfyller kraven på god kvalitet, även om genomförandet av insatsen har överlämnats till en enskild verksamhet, t.ex. en ideell förening
- Socialnämnden har ett fortsatt ansvar för att dokumentera och följa upp det enskilda ärendet samt besluta om ytterligare insatser där det finns sådana behov
- Socialnämnden har ansvar för att kontrollera och följa upp sådan enskild verksamhet till vilken nämnden har överlämnat genomförandet av insatser enligt SoL. Hur detta ska göras kan sammanställas i en handlingsplan
- Föreskrifter och allmänna råd för systematiskt kvalitetsarbete finns i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2011:9

Insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet. För utförande av uppgifter inom socialtjänsten ska det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras (3 kap. 3 § SoL).

Ansvar för god kvalitet

När kommunen som huvudman för socialtjänsten sluter ett avtal och låter någon annan utföra kommunens uppgifter förblir verksamheten en kommunal angelägenhet. Kommunen bär fortsättningsvis huvudansvaret och har det yttersta ansvaret för verksamheten. Detta gäller oavsett vem – den beslutande nämnden själv, en annan nämnd eller en enskild verksamhet – som verkställer det beslutade biståndet. Nämnden ansvarar för att den verksamhet som utför insatsen har tillräcklig kvalitet och personalen har den kompetens som krävs för att fullgöra insatsen med god kvalitet. Det är alltid den nämnd som har beviljat en insats enligt SoL som i förhållande till den enskilde ansvarar för att insatsen uppfyller kraven på god kvalitet. Med detta följer självklart en skyldighet att dokumentera att beslutet har verkställts samt att följa upp det beviljade biståndet.⁸

Socialnämndens ansvar för god kvalitet omfattar dels att på en mer övergripande nivå kontrollera och följa upp verksamheten till vilken genomförandet av insatser enligt SoL har överlämnats, dels att på individnivå följa upp det enskilda ärendet och besluta om eventuella ytterligare insatser.

God kvalitet i socialtjänstens verksamhet kan beskrivas i termer av hur tjänsterna svarar mot målen i gällande lagstiftning (se handboken VÅLD s. 39).

Bestämmelsen i 3 kap. 3 § SoL gäller även direkt för den som bedriver enskild verksamhet enligt SoL, se vidare nedan under ideella föreningens ansvar för god kvalitet.

Systematiskt kvalitetsarbete

Socialnämndens ansvar för god kvalitet oavsett utförare av socialtjänst förutsätter att nämnden kontrollerar och följer upp kvaliteten i verksamheten till vilken genomförandet av en insats har överlämnats, t.ex. en stöd- och hjälpinsats i en ideell förening. För verksamhet som rör våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld bör socialnämnden redogöra för hur nämnden ska fullgöra sitt ansvar för kontroll och uppföljning av sådan

⁸ Prop. 2005/06:115 s. 118, prop. 2008/09:160 s.95, prop. 2009/10:131 s.27.

verksamhet till vilken nämnden har lämnat över genomförandet av insatser enligt SoL, t.ex. en ideell förening. Detta kan göras i en handlingsplan (SOSFS 2009:22). Socialnämndens ansvar i denna del kan innebära t.ex. att socialnämnden kontrollerar och följer upp verksamheten gällande lokaler, personaltäthet, kompetens, tillgänglighet, rutiner och säkerhetsanordningar.

Socialstyrelsen har tagit fram nya föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete (SOSFS 2011:9).⁹ Dessa gäller från och med den 1 januari 2012 och är tillämpliga för såväl socialnämnder som enskild verksamhet till vilken socialnämnden har överlämnat utförandet av socialtjänst. Enligt SOSFS 2011:9 ska en verksamhet som utför socialtjänst ha ett ledningssystem för verksamheten. Vidare ska verksamheten göra riskanalyser, utföra egenkontroll och utreda avvikelser (synpunkter och klagomål samt rapporter om missförhållanden). I föreskriften ställs också krav på att det ska finnas processer och rutiner för hur samverkan ska bedrivas internt respektive möjliggöras med andra verksamheter, t.ex. föreningar och andra organisationer. Om de nya föreskrifterna och allmänna råden, se närmare Socialstyrelsens meddelandeblad nr 11/2011.

Dokumentation

Dokumentationen inom socialtjänsten ska tillgodose flera syften. Den enskilde ska få en korrekt handläggning av ärendet och en insats av god kvalitet. Att kunskapen systematiskt dokumenteras är också en förutsättning för att socialtjänsten ska kunna utveckla och bedöma kvaliteten i verksamheten. Dokumentationen är även en förutsättning för att systematiskt kunna undersöka om insatser leder till förbättringar för den enskilde.¹⁰

Genomförandet av beslut om stödinsatser, vård och behandling som rör enskilda ska dokumenteras. Dokumentationen ska utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse (11 kap. 5 § SoL). Även om genomförandet av en insats har lämnats över till en enskild verksamhet, har socialnämnden ett ansvar för dokumentationen i den personakt som upprättats under handläggningen av ett ärende så länge insatsen pågår. Att genomförandet av insatsen också dokumenteras på t.ex. en kvinnojour gör ingen skillnad i detta avseende. Hur en beslutad insats ska genomföras bör dokumenteras i en genomförandeplan, såvida det inte framgår av någon annan plan eller är uppenbart obehövligt (SOSFS 2006:5 6 kap. 1 § AR). Se vidare nedan under ideella föreningars ansvar för dokumentation.

Lex Sarah

Regeringen har uttalat att lex Sarah behöver på ett tydligare sätt bli en del av socialtjänstens systematiska kvalitetsarbete. Enligt 14 kap. 2 § SoL ska var och en som fullgör uppgifter inom socialtjänsten medverka till god kvalitet. Detta innebär en skyldighet att medverka till att enskilda får god omvårdnad, gott stöd, god service och lever under trygga förhållanden.¹¹ Bestämmelser om rapporteringsskyldighet, informationsplikt och anmälan till IVO finns i 14 kap. 3 - 7 § SoL (se vidare Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om lex Sarah, SOSFS 2011:5 och Socialstyrelsens meddelandeblad nr. 6/2011).

⁹ SOSFS 2011:9 ersätter tidigare föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2006:11 om ledningssystem för kvalitet i verksamhet enligt SoL, LVU, LVM och LSS.

¹⁰ Se vidare Socialstyrelsens handbok om handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, s.49.

¹¹ Prop. 2009/10:131 s. 21 och 25.

Den ideella föreningens ansvar för god kvalitet m.m. enligt socialtjänstlagen när den utför socialtjänst

- Den ideella föreningens rättsliga ansvar ser olika ut beroende på om föreningen utför socialtjänst enligt SoL på uppdrag av socialnämnden eller inte

När den ideella föreningen utför socialtjänst enligt SoL på uppdrag av socialnämnden:

- har den ett eget ansvar för att genomförandet av insatsen håller en god kvalitet
- har den ett eget ansvar för att dokumentera genomförandet av insatser
- har den ett eget ansvar för att bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete
- gäller bestämmelserna om rapporteringsskyldighet enligt lex Sarah
- gäller bestämmelserna om anmälningsskyldighet om barns behov av skydd enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL
- omfattas den av IVO:s tillsynsansvar

Ideella föreningars olika roller

Frivilligorganisationer bedriver ett betydelsefullt arbete för bl.a. våldsutsatta kvinnor som väljer att vända sig direkt till en ideell förening i stället för kommunen för att få stöd och hjälp. Den ideella föreningen har i kraft av sin självständiga och oberoende roll rätt att avgöra om den vill tillhandahålla genomförandet av insatser enligt SoL eller inte. En förutsättning för att överlämna genomförandet av en insats enligt SoL till en ideell förening är även att föreningen förklarar sig villig att genomföra insatsen.¹²

Om den ideella föreningen beslutar sig för att genomföra insatser enligt SoL gäller SoL i tillämpliga delar.¹³ En ideell förening som är utförare av insatser enligt SoL kan därför behöva tydliggöra i vilka delar av verksamheten som den genomför insatser enligt SoL och i vilka delar den bedriver annan föreningsverksamhet, t.ex. hjälpa kvinnor som vänder sig direkt till jouren, utbildning och opinionsbildning.

Ansvar för god kvalitet

Bestämmelsen i 3 kap. 3 § SoL gäller direkt för den som utför socialtjänst. Det innebär att den som bedriver enskild verksamhet, t.ex. en ideell förening, har ett eget ansvar, både för kvaliteten i verksamheten och för att det finns personal med lämplig utbildning och erfarenhet. I ansvaret enligt 3 kap. 3 § SoL ingår också att bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete. Ansvaret för god kvalitet gäller även om ett avtal mellan kommunen och den som bedriver enskild verksamhet skulle sakna uttryckliga bestämmelser om t.ex. säkrandet av kvaliteten i verksamheten eller personalens kompetens. Den gällande lagstiftningen kan således inte avtalas bort eller bortses ifrån med hänvisning till att dessa kvalitetskrav saknas i avtalet.¹⁴

Det är inte närmare reglerat vad som avses med lämplig utbildning och erfarenhet när det gäller personal som genomför insatser enligt SoL. All personal som genomför insatser enligt SoL bör dock regelbundet få kompetensutveckling inom området våld eller andra övergrepp av eller mot närstående (SOSFS 2009:22). Se vidare handboken VÅLD, s. 42 ff.

¹² Prop. 2011/12:4 s.39.

¹³ Se även prop. 2009/10:55 samt överenskommelse mellan regeringen, idéburna organisationer inom integrationsområdet och Sveriges Kommuner och Landsting 14 april 2010 (IJ2009/2235/UF).

¹⁴ Prop. 2008/09:160 s.105, prop. 2009/10:131 s.27.

Ansvar för systematiskt kvalitetsarbete

En ideell förening som utför socialtjänst på uppdrag av socialnämnden har ett eget ansvar för att bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete. Socialstyrelsen har tagit fram nya föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete (SOSFS 2011:9).¹⁵ Dessa gäller från och med den 1 januari 2012 och är tillämpliga för såväl socialnämnder som enskild verksamhet till vilken socialnämnden har överlämnat utförandet av socialtjänst. Enligt SOSFS 2011:9 ska en verksamhet som utför socialtjänst ha ett ledningssystem för verksamheten. Vidare ska verksamheten göra riskanalyser, utföra egenkontroll och utreda avvikelser (synpunkter och klagomål samt rapporter om missförhållanden). I föreskriften ställs också krav på att det ska finnas processer och rutiner för hur samverkan ska bedrivas internt respektive möjliggöras med andra verksamheter, t.ex. föreningar och andra organisationer. Om de nya föreskrifterna och allmänna råden, se närmare Socialstyrelsens meddelandeblad nr 11/2011.

Den ideella föreningen kan förvänta sig kontroll och uppföljning från nämnden i den del föreningen utför socialtjänst på uppdrag av nämnden.

Ansvar för dokumentation

Genomförandet av beslut om stödinsatser, vård och behandling som rör enskilda ska dokumenteras. Dokumentationen ska utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse (11 kap. 5 § SoL). Bestämmelserna om dokumentation gäller för enskild verksamhet i tillämpliga delar (7 kap. 3 § SoL). I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2006:5 finns närmare bestämmelser om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförandet av insatser.¹⁶ Av bestämmelserna framgår bl.a. vad som ska/bör dokumenteras, hur dokumentationen ska/bör göras och hur dokumentationen ska förvaras. Se även Socialstyrelsens handbok om handläggning och dokumentation inom socialtjänsten s. 178-199.

När en ideell förening genomför en insats enligt ett beslut om bistånd (4 kap. 1 § SoL), exempelvis genom att ta emot en kvinna i ett jourboende på uppdrag av socialnämnden, ska föreningen dokumentera insatsen. Hur en insats praktiskt ska genomföras bör dokumenteras i en genomförandeplan, såvida det inte framgår av någon annan plan eller är uppenbart obehövligt. Genomförandeplanen bör i regel upprättas inom den verksamhet som svarar för det praktiska genomförandet och med utgångspunkt i ett beslut om en insats och målet för insatsen beskriva hur den praktiskt ska genomföras.¹⁷

Dokumentationen spelar en viktig roll för en enskild verksamhets egen uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring. Det är den ideella föreningen som ansvarar för att den dokumenterar genomförandet. I ansvaret ligger bl.a. att se till att personalen har kunskap om och följer de regler som gäller. Den beslutande socialnämnden ansvarar för dokumentationen i den personalakt som upprättats under handläggningen av ärendet så länge som insatsen pågår.

Rapporteringskyldighet enligt lex Sarah

Den som fullgör uppgifter inom socialtjänstens ansvarsområde i enskild verksamhet, t.ex. ideell förening, ska genast rapportera om han eller hon uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande, som rör

¹⁵ SOSFS 2011:9 ersätter tidigare föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2006:11 om ledningssystem för kvalitet i verksamhet enligt SoL, LVU, LVM och LSS.

¹⁶ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt SoL, LVU, LVM och LSS (2006:5).

¹⁷ Se vidare SOSFS 2006:5 6 kap. 1 § AR samt Socialstyrelsens handbok om handläggning och dokumentation inom socialtjänsten s.182 ff.

den som får, eller kan komma i fråga för, insatser inom verksamheten. Rapporteringsskyldigheten fullgörs i enskild verksamhet till den som driver verksamheten och i övrigt till berörd socialnämnd (14 kap. 3 § SoL).

Bestämmelser om rapporteringsskyldighet, informationsplikt och anmälan till IVO finns i 14 kap. 3 – 7 § SoL (se vidare Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om lex Sarah, SOSFS 2011:5 och Socialstyrelsens meddelandeblad nr. 6/2011).

Anmälningsskyldighet enligt 14 kap. 1 § andra stycket socialtjänstlagen

Anställda vid ideella föreningar som tillhandahåller insatser enligt SoL på uppdrag av socialnämnden har en skyldighet att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd (14 kap. 1 § andra stycket SoL). När föreningen inte utför socialtjänst på uppdrag av socialnämnden gäller i stället bestämmelsen i 14 kap. 1 § första stycket SoL som innebär att var och en bör anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn kan behöva skydd av nämnden.

Sekretessregler

För anställda inom offentligt bedriven verksamhet gäller offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

För anställda vid enskild verksamhet som utför socialtjänst, t.ex. ideella föreningar, gäller 15 kap. 1 § SoL. Av den bestämmelsen följer att den som är eller har varit verksam inom en förening som utför insatser enligt SoL inte obehörigen får röja vad han eller hon därvid fått veta om enskildas personliga förhållanden. För vidare information om vad som gäller om sekretess i offentlig och privat verksamhet samt informationsöverföring se även Socialstyrelsens vägledning Sekretess- och tystnadspliktsgränser – i socialtjänsten och i hälso- och sjukvården (publiceras inom kort).

IVO:s tillsyn

IVO är tillsynsmyndighet för socialtjänsten. Med socialtjänst avses all verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst oavsett driftsform, dvs. oavsett om verksamheten drivs i offentlig eller enskild regi. Enskild verksamhet som svarar för genomförande av insatser med stöd av SoL står därmed under IVO:s tillsyn, oberoende av om verksamheten i fråga kräver tillstånd av IVO eller inte (13 kap. 1 § andra stycket SoL). Om en våldsutsatt kvinna inte är nöjd med handläggningen eller med utförandet av en insats enligt SoL kan hon anmäla klagomål hos IVO. Denna möjlighet står öppen för var och en som har synpunkter/klagomål på verksamhet inom socialtjänsten.

Se även

Aktuella lagar och förordningar:

Socialtjänstlagen (2001:453)

Socialtjänstförordningen (2001:937)

Kommunallagen (1991:900)

Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Lag (2007:1091) om offentlig upphandling

Lag (2008:962) om valfrihetssystem

Propositioner:

Prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen

Prop. 2005/06:115 Nationell utvecklingsplan för vård och omsorg om äldre

Prop. 2006/07: 38 Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor

Prop. 2008/09:160 Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten

Prop. 2009/10:55 En politik för det civila samhället

Prop. 2009/10:131 Lex Sarah och socialtjänsten – förslag om vissa förändringar

Prop. 2011/12:4 Utredningar avseende vissa dödsfall

Socialstyrelsens föfattningssamling:

SOSFS 2003:16 Socialstyrelsens allmänna råd om anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn

SOSFS 2006:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt SoL, LVU, LVM, och LSS

SOSFS 2009:22 Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld

SOSFS 2011:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om lex Sarah

SOSFS 2011:9 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

Socialstyrelsens handböcker för handläggning:

Anmälningsskyldighet om missförhållande som rör barn, 2004

Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, 2010

Våld, om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, 2011

Socialstyrelsens meddelandeblad:

Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun – nya bestämmelser i maj 2011(nr. 3/2011)

Nya bestämmelser om lex Sarah den 1 juli 2011 (nr. 6/2011)

Information om Socialstyrelsens nya föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete (nr. 11/2011)

Socialstyrelsens vägledning:

Sekretess- och tystnadsplikgränser i socialtjänsten och i hälso- och sjukvården, Socialstyrelsen 2012 (publiceras inom kort)

Domar:

RÅ 2007 ref.43